

מס. נושא: 11.068

מיזוד ועד דוד

ירושלים - בירת מדינת ישראל

ההפעלה לקוחה מתוך החוברת "והנצח זו ירושלים"

מבוא

ירושלים ממלאת תפקיד מרכזי בתולדות העם היהודי. בה עוצבה דמותו של העם היהודי מאז נכבשה בידי דוד ונקבעה כבירה, ומאז החורבן כונו אליה כיסופיו של העם היהודי בהיותו בגלות. לאחר הקמת המדינה הוכרזה ירושלים כבירת מדינת ישראל.

בהפעלה זו נעסוק בשאלת מעמדה של ירושלים, בתקופה שלאחר מלחמת העצמאות.

מטרות:

1. להעמיק את הכרת המשתתפים את ירושלים.
2. לאפשר למשתתפים להתמודד עם שאלות שעלו בעבר על סדר היום הציבורי בירושלים ולבדוק באיזו מידה שאלות אלו רלוונטיות לחיינו כיום.
3. לברר עם המשתתפים את שאלת מעמדה של ירושלים כבירת מדינת ישראל.

אוכלוסיית היעד: כיתות י'-י"ב.

משך ההפעלה: 90 דקות.

עזרים:

- כרטיס מידע קבוצתי הכולל את נושא הוויכוח הציבורי. (מטלה קבוצתית)
- כרטיסי דמות.
- דפי מקורות עזר.
- דפי טיוטה, בריסטולים, טושים, מספריים, עטים, תרסיס צבע, עיתונים וסיכות.
- ניתן להוסיף גם את תלבושת התקופה וכן תגים עם שמות הדמויות.

מהלך ההפעלה

שלב א' - קבוצתי

המנחה מחלק את המשתתפים לשש קבוצות.

המנחה מחלק לכל קבוצה:

- כרטיס מידע קבוצתי ובו נושא הוויכוח הציבורי.
- דפי מקורות עזר - לכל יועץ.
- שישה כרטיסי דמות זהים (כל קבוצה עוסקת בדמות אחת).
- כלי כתיבה, בריסטולים, דפי טיוטה.

כרטיסי הדמויות כוללים:

- יועץ לענייני חוץ.
- יועץ לענייני דתות.
- יועץ לענייני חינוך.
- יועץ לענייני ביטחון.
- יועץ לענייני כלכלה ומסחר.
- דוד בן גוריון.

1. כל קבוצה תבחר רכז קבוצה. רכז הקבוצה קורא את הכרטיס הקבוצתי בפני חברי הקבוצה ומדגיש את שאלת הוויכוח הציבורי.
2. כל קבוצה תייצג את אחת משש הדמויות המצוינות לעיל. המשתתפים יבררו את עמדתם בשאלה הנדונה וייעזרו בדפי המקורות לביסוס עמדתם. לאחר גיבוש העמדה - רושמים את הטענות על דף.
3. דיון בקבוצה:
  - א. עליכם להגיע להחלטה קבוצתית.
  - ב. מהם הקשיים הצפויים כתוצאה מהחלטתכם?
  - ג. כיצד תתמודדו איתם?
4. למנחה: לאחר הדיון ניתן לחלק את הקבוצות מחדש לפי שיטת הג'יקסו, היוצרת קבוצות חדשות שבהן משתתפים הנציגים השונים. כל דמות מציגה את עצמה ואת עמדותיה בפני שאר חברי הקבוצה. המטלה הקבוצתית של הקבוצה המעורבת: יצירת "גרפיטי" משותף, שבו יבואו לידי ביטוי עמדות כל חברי הקבוצה שהשתתפו בוויכוח הציבורי (סיסמאות, כרזות, "סטיקרים", פרסומות, היגדים, פסוקים וכד'). בסיום ההפעלה תולים את הכרזות על קירות החדר.

שלב ב' - במליאה

1. נציג של כל קבוצה מדווח במליאה על החלטת הקבוצה. ניתן לקיים סימפוזיון ובו ינהלו הנציגים בינם לבין עצמם ויכוח. קבוצות שהכינו "גרפיטי", ייעזרו בכרזות להצגת עמדתן.

שאלות לדיון:

1. אילו יכולתם לפגוש את דוד בן גוריון, מה הייתם אומרים לו בקשר להחלטתו להכריז על ירושלים כבירת המדינה?
2. "אם תרצו אין זו אגדה" - כיצד אמירה זו מתקשרת להכרעה של קביעת ירושלים כבירת ישראל.
3. מה היה קורה אילו החליטה אז הממשלה החלטה אחרת?
4. גם היום יש מחלוקות על מעמדה של ירושלים כבירה. מדוע?
5. האם יש לכם דוגמאות נוספות מן ההיסטוריה, שבהן גבר החזון על המציאות.
6. מה ניתן ללמוד מכך?
7. אמר ר' יוחנן: עתידה ירושלים להיות למטרופולין (עיר בירה) לכל הארצות (שמות רבה כג, יא) - מה דעתכם?

שעה ראשונה לעצמאות –
טקס ההכרזה במוזיאון
תל-אביב

דף למנחה

לסיכום ההפעלה רצוי להביא את הפרוטוקול המקורי של הישיבה שהתקיימה בתאריך כ' בכסלו תש"י 11.12.49 - יום לפני הדין בכנסת.

בישיבה נדונו שני נושאים :

1. העברת משרדי הממשלה והכנסת לירושלים.
2. הכרזה על ירושלים כבירת מדינת ישראל.
  - דוד בן גוריון: ראש הממשלה ושר הביטחון - תמך בהכרזה על ירושלים כעיר בירה, והעברת משרדי הממשלה
  - דב יוסף, שר האספקה, הקיצוב החקלאות תמך
  - גולדה מאירסון, שרת העבודה - התנגדה לעיתוי, תמכה בעיקרון
  - הרב יהודה ליב הכהן מימון - שר הדתות - תמך
  - אליעזר קפלן, שר האוצר המסחר והתעשייה - התנגד להכרזה פומבית
  - פנחס רוזן, שר המשפטים - התנגד, העדיף לדחות את הדין
  - דוד רמז, שר התחבורה - תמך
  - משה שפירא, שר הפנים, העלייה והבריאות - תמך בהעברה, אך התנגד להכרזה פומבית
  - בכור שלום שטרית, שר המשטרה - תמך
  - משה שרת, שר החוץ - התנגד (היה בחו"ל בעת הישיבה)
  - זלמן שזר, שר החינוך והתרבות - היה חולה
  - הרב יצחק מאיר לוין - שר הסעד - היה בחו"ל

סיכום ישיבת הממשלה

ההחלטות שהתקבלו :

- א. הממשלה מודיעה שגם אחר החלטת האו"ם, עמדתה בעניין ירושלים לא השתנתה.
- ב. החלטת האו"ם אינה בת ביצוע ולא נוכל לשתף פעולה בביצועה.
- ג. הממשלה תעביר את משרדיה לירושלים.

ד. הכנסת תעביר את מושב הכנסת לירושלים.
(מתוך: ארכיון המדינה – ירושלים)

ניתן לקבל את הפרוטוקולים של ישיבת הממשלה שעסקה בנושא קביעתה של ירושלים כבירת מדינת ישראל ב-11.12.49. לשם כך יש לפנות אל:

ארכיון המדינה
תלפיות, מקור חיים 35, ירושלים
טל: 02-5680680
הארכיון פתוח בימים א'-ה' בשעות 8:30-15:30

עמודו הראשון של "דבר" משקף את המהלך הדרמטי של ממשלת ישראל בסוף 1949, לנוכח ניסיון של רוב חברות האו"ם לחדש את התוכנית לבנאם את ירושלים

כרטיס קבוצתי

ירושלים - בירת ישראל 1948
מדוד עד דוד

לפניכם דף משימות קבוצתי. בחרו רכז קבוצה שיקריא את הדף בפני חברי הקבוצה ויחלק למשתתפים את כרטיסי הדמויות ואת דפי מקורות העזר.

דוד המלך החליט לקבוע בה את בירת ממלכת עם ישראל מסיבות מדיניות, גיאוגרפיות ודתיות (1,000 לפנה"ס) וקרא לה "עיר דוד". בנו שלמה הקים בה את בית המקדש ובכך הפך את העיר למרכז רוחני דתי של עם ישראל עד היום.

- בעת הקמת מדינת ישראל לא היה מעמדה של ירושלים ברור. ב-29 בנובמבר 1947, כשהוחלט באו"ם על תוכנית החלוקה, ירושלים לא נכללה בתחום המדינה היהודית אלא נקבעה כעיר בינלאומית.
- במהלך מלחמת העצמאות ב-1948- הותקפה ירושלים על ידי ערבים ומצור כבד הוטל עליה. על פי החלטת דוד בן גוריון, נפרצה הדרך לירושלים ב"מבצע נחשון" ובמבצע נוסף "מבצע יבוס" חוברת לשפלה על ידי "דרך בורמה". בתוך העיר התחוללה מלחמה

קשה ועקובה מדם. באפריל 1949, לקראת סוף המלחמה, נפלה העיר העתיקה בידי הליגיון הירדני.

ירושלים היתה חצויה: חלקה המערבי - בידי ישראל ואילו החלק המזרחי, הכולל את העיר העתיקה והמקומות הקדושים - בידי ממלכת ירדן. הגבול עבר בתוך העיר ממש.

בתום המלחמה קרא דוד בן גוריון, ראש ממשלת ישראל, לישיבה דחופה של הכנסת והממשלה, על מנת לחפש דרכים לדון במאבק על מעמדה של ירושלים כבירת מדינת ישראל, בטרם יחליט האו"ם על חידוש הגדרת ירושלים כעיר בינלאומית.

**הנכם יועציו של דוד בן גוריון, הוזמנתם להתייעצות
דחופה איתו בלילה שלפני כינוס הממשלה.
מוטלת עליכם האחריות להגיע להחלטה שעליה
תכריזו בישיבת הממשלה.**

עומדת לפניכם דילמה:

**האם יש לקבוע את ירושלים כבירת מדינת ישראל
או לקבל את החלטת האו"ם?**

כרטיס אישי

הינך דוד בן גוריון, ראש הממשלה ושר הביטחון במלחמת העצמאות. אתה חושב שיש להכריז מיד על ירושלים כבירת מדינת ישראל.

להלן הדברים שאמרת בכנסת בי"ד בכסלו תש"י (5.12.49):

...בהכרזתנו על מדינת ישראל המחודשת, מיום 14 למאי 1948, הצהרנו והתחייבנו קבל ההיסטוריה והעולם, ש"מדינת ישראל תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות"...

...יחד עם זאת אנו רואים חובה להצהיר, שירושלים היהודית היא חלק אורגני ובלתי נפרד ממדינת ישראל - כשם שהיא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה הישראלית, מאמונת ישראל ומנשמת עמנו. ירושלים היא לב-לבה של מדינת ישראל. אנו גאים על כך שירושלים נתקדשה גם בעיני בעלי דתות אחרות, וברצון ובנפש חפצה נבטיח כל הסידורים וההקלות הדרושים, שכל בעלי הדתות האחרות יספקו צורכיהם הדתיים בירושלים ותינתן מצדנו כל העזרה לאו"ם להבטיח סידורים אלה...

...אין אנו מניחים אף רגע, שארגון האו"ם ינסה להוציא את ירושלים בכוח מידי ישראל. ואנו מצהירים, שישראל לא יוותר על ירושלים ברצונו הטוב, כשם שלא ויתר במשך אלפי שנה על אמונתו, על ייחודו הלאומי ועל תקוותו לשוב לירושלים ולציון - למרות רדיפות שאין מושלן בהיסטוריה.

אומה אשר קיימה בנאמנות במשך אלפיים וחמש מאות שנה השבועה שנשבעו הגולים הראשונים על נהרות בבל, בל לשכוח את ירושלים - אומה זו לא תשלים לעולם עם הפרדת ירושלים. וירושלים היהודית לא תקבל על עצמה שום שלטון זר - לאחר שאלפי בניה ובנותיה שחררו בפעם השלישית מולדתם ההיסטורית וגאלו את ירושלים מהשמדה והרס...

...הניסיון לקרוע את ירושלים היהודית ממדינת ישראל - אינו עשוי לקיים את השלום במזרח, פחות מכל - בירושלים עצמה. ישראלים ימסרו נפשם על ירושלים לא פחות מאנגלים על לונדון, רוסים על מוסקבה ואמריקאים על ואשינגטון...

עליך לשכנע את יועצך בעמדתך.

כרטיס אישי

הנך יועץ לענייני _____ *

עיין במקורות המידע שלפניך וקבע את עמדתך בשאלה: האם לקבוע את ירושלים כבירת מדינת ישראל, תוך התחשבות גם ברגשותיך ובעמדותיך האישיות.

- גבול הסכמי שביתת הנשק 1949 מפת העיר

* בכל כרטיס בחר באחד מהתחומים הבאים: חינוך/כלכלה/דתות/חוק/ביטחון ועוד.

דפי מקורות

דף מקורות 1: ירושלים בתפילה ובאגדה

אם אשכחך ירושלים
תשכח ימיני (תהילים קל"ז ה)
"ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים"
(מתוך התפילה)
כי מציון תצא תורה
ודבר ה' מירושלים
(ישעיהו ב, ג)

ירושלים של מעלה

אמר ר' יוחנן:
אמר הקדוש ברוך הוא:
לא אבוא בירושלים של מעלה
עד שאבוא בירושלים של מטה
וכי ישנה ירושלים למעלה?
הן ,
שכתוב:
"ירושלים הבנויה
כעיר שחוברה לה יחדיו" (תהילים קכ"ב, ג)
{ירושלים של מטה
תהיה בנויה לעיר כמותה
שחוברה לה} .
(מתוך תענית ה' א)
ירושלים היא לב האומה הישראלית שממנה ינקה ויונקת השפעתה .
ארץ ישראל יושבת באמצעו של עולם, וירושלים באמצעותה של ארץ ישראל
ובית ומקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע
ההיכל, ואבן השתיה לפני הארון, שממנה הושתת העולם.
(מדרש תנחומא, פרשת קדושים)

דף מקורות - 2

דברים שנשא דוד בן גוריון בישיבת הוועד הפועל הציוני ב- 6.4.48:

ערכה של ירושלים לא ניתן להימדד ולהישקל ולהיספר: כי אם יש לארץ נשמה - הרי ירושלים היא נשמתה של א"י. המערכה על ירושלים היא מכרעת ולא מבחינה צבאית בלבד. יש להבטיח לא רק את הדרך לירושלים והגנת עמדותינו בתוכה - אלא יש לחזק את מעמדה בכלל... ירושלים דורשת וזכאית שנעמוד איתה. השבועה היא "על נהרות בבל", מחייבת היום כבימים ההם, אחרת לא נהיה ראויים לשם עם ישראל... אויבינו יודעים שנפילת ירושלים היא מכה אנושה לכל העם היהודי. יש לאפשר לירושלים לעמוד זמן ממושך, גם אם תהיה נצורה...

דברי דוד בן גוריון בכנסת ב- 27.12.49:

מאז כינון הממשלה הזמנית העמדנו את הדאגה לשלומה, ביטחונה וחיזוקה הכלכלי של ירושלים במרכז דאגותינו. בסערת המלחמה, כשירושלים היתה נתונה במצור, היינו נאלצים לקבוע זמנית את מושב הממשלה בקריה בת"א, אולם למדינת ישראל היתה ותהיה רק בירה אחת - ירושלים הנצחית. כך היה הדבר מלפני שלושת אלפים שנה, וכך זה יהיה ..... עד סוף כל הדורות.

בשיחה בין חיים ויצמן (לעתיד הנשיא הראשון של מדינת ישראל) לבין הלורד בלפור, בעת פולמוס אוגנדה, שאל ויצמן את בלפור אם היה מחליף את לונדון בפריס, ובלפור ענה: "לא, הרי לונדון היא בירת מולדתי!"
ויצמן השיב לו: "ירושלים היתה בירת מולדתנו בזמן שלונדון היתה עוד שדה ביצה...."
(מתוך: מאיר ויסגל, "חיים ויצמן")

החלטת החלוקה של האו"ם (29.11.47)

קריית ירושלים תוקם כגוף נפרד במשטר בינלאומי מיוחד ותתנהל על ידי האומות המאוחדות. מועצת הנאמנות תפקד למלא את תפקידי הרשות המנהלת מטעם האומות המאוחדות.

דף מקורות - 3

ירושלים לאחר מלחמת העצמאות

מלחמת העצמאות הותירה את ירושלים כעיר חצויה. המרכז העירוני, שהיה בעבר שוקק חיים, הפך לשטח ספר, זרוע חורבות ומשותק מבחינה מסחרית. הגישה לאתר הדתי החשוב ביותר, הכותל המערבי, נחסמה בפני יהודים ואילו הר הצופים, שעליו שכנו האוניברסיטה העברית ובית חולים הדסה, הפך לשטח מפורז. העיר מצאה את עצמה שוכנת בקצה פרוזדור מלאכותי, מוקפת ערבים משלושת צדדיה. קשרי התחבורה אליה היו קשים, וקשרי התחבורה הבינלאומיים עמה חדלו להתקיים. עיר ללא עורף כלכלי, ללא מרכז תעשייתי מסחרי, ממוקמת שלא במרכז המדינה, ללא מבנים המסוגלים לקלוט את המנגנון הדרוש, כדי לשרת מדינה על כל מוסדותיה, ספק אם יכלה להצדיק את קיומה כבירת המדינה. בנוסף לנ"ל, קמה התנגדות בעולם הרחב להכיר בחלק הישראלי של ירושלים כבירת מדינת ישראל, וזאת מסיבות פוליטיות ואולי גם דתיות. באותה התקופה הפכה העיר תל אביב למרכז החיים החברתיים, הכלכליים והמסחריים של המדינה. (על פי אלישע אפרת, "ערים ועיור בישראל")

...בירה לאומית על קו הגבול, מוקפת צבא אויב, מרוחקת ממרכז הכובד של היישוב ושל הפעילות הכלכלית של המדינה. במקום לשמש מוקד של דרכים פנימיות ובינלאומיות, שכנה עתה הבירה על דרך צדדית שהצריכה עליה של כמעט 900 מ' באיזור הררי קשה. על התחשיבים הכלכליים של התחבורה הכבידה העובדה שכלי ההובלה לירושלים היו צריכים לחזור בלי מטען חוזר, שכן העיר וסביבתה אינם מייצרים כל מטען בעל נפח או משקל.

הקשרים הבינלאומיים סבלו לא פחות. המרחק אל נמל חיפה הוא 160 ק"מ, ובנמל הקרוב יותר, אשדוד, שנפתח ב-1965, אין מתקני נוסעים. שדה התעופה הבינלאומי של לוד נמצא במרחק של 63 ק"מ, ואילו שדה התעופה של קלנדיה (עטרות) היה בתחום ירדן. תנאים אלו מנעו מירושלים לקיים כראוי את כל התפקודים של עיר בירה, והיא ירשה רק חלק מן התפקודים אשר לפני קום המדינה היו מרוכזים בידי השלטון המנדטורי. הבירה הכלכלית והתרבותית נשארה בתל אביב, ואפילו הסגל הדיפלומטי, שהוא גורם חשוב בכל בירה, סירב להעביר את מושבו לירושלים. (מתוך יהודה קדמון, "ארץ ישראל", על ירושלים בתש"ח)

דף מקורות - 4

הותיקן והמדינות הקאתוליות מילאו תפקיד חשוב בהחלטת האו"ם ב-29.11.1947 לבנאם את ירושלים ואת בית לחם. עמדת הותיקן נקבעה על ידי התקווה להשיג הגמוניה קאתולית בעיר, הודות למספרן הרב של המדינות הקאתוליות באו"ם, וכן מתוך המגמה למנוע שלטון יהודי על ירושלים, הנוגד את התפיסה הקאתולית בדבר גורלו ומעמדו של העם היהודי... עיקר ההתנגדות לבינאום באה מקרב פרוטסטאנטים, שחששו מחידוש כוחה המדיני של הכנסייה הקתולית מחוץ לותיקן, וכן חששו שבינאום העיר יפתח פתח לחדירה קומוניסטית. (מתוך: האנציקלופדיה העברית, הערך ירושלים, כרך כ', עמ' 341)

ירושלים נעדרת נתונים טבעיים כדי לשמש עיר בירה. היא נמצאת במקום הררי, מרוחק יחסית ממרכזי אוכלוסין, כלכלה ומינהל, אין לה עורף חקלאי ראוי לשמו ומקורות המים שלה מצומצמים. אופיה ההררי מקשה על הבנייה ועל ההתפתחות האורבנית, ולא כל שכן על הקמת מבני שלטון וממשל מונומנטאליים המתחייבים בעיר בירה. (מתוך: אלי שילר, "ירושלים כעיר בירה")

קדושת ירושלים נקבעה במסורת היהודית בקדושה עולמית ונצחית, הקיימת מששת ימי בראשית. אבן השתייה, לפי המסורת, היא לא רק המקום שממנו הושתת העולם - אלא אחד משבעת הדברים, שקדמו לבריאה.

שלמה המלך היה הראשון אשר הניח את היסוד למעמדה האוניברסלי של ירושלים הישראלית. בתפילה שנשא לה', לאחר שהשלים את בניית הבית הראשון (מלכים א', ח') ביקש מאלוקים ש"כל תפילה, כל תחינה אשר תהיה לכל האדם, למען עמך ישראל... והתפלל אל הבית הזה.... ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. " הנביאים, ובמיוחד ישעיהו, ניבאו שבאחרית הימים "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ... ונהרו אליו כל הגויים...." (ישעיה ב'), "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים."

(מתוך: ישראל ליפל, "ירושלים עיר של דתות")